

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 199 (9573) Воскресенье, август 25, 1974 чыл 1975 чылда үлдесинеттинген. Өртүз 2 көп.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Дүжүт ажаап алышыкыны — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ КАА-ХЕМНИН ШӨЛДЕРИНДЕ

Тоску беш чылдың тодаракчык дүжүтү, чылынның дүжүдүн ажаап алышыкыны кампаниясы Каа-Хем районунун колхозтарында болгаш совхозтарында бо хүнерде массалык апарган. Августун 22-де медээ-биле алырга, районда ниити-ми-биле 4346 га черниң таразын кестирген, ол—бүгү тарылга шалууну 10,7 хуузу булуп турар. Тавыналай кестирген тарадан 1734 ганы бастырып, ажаап алган. Ажааттынган черден алдынган ортуман дүжүт 7,6 центнер болган.

Ажаап алышыкыны ажалдарын «Тилелге» колхозтун механизаторлары организастыг болгаш шалыпчы чорудуп турар. Ында 1120 гектар черниң таразын кестирген болгаш 550 гектарның тавычазын бастырып алган. Ол ажил-агый-да таразын дүжүдү районда эки-не чагай болуп тувар. Ынчангаж механизаторлар чагай дүжүттү ныска хуусаада чидирги чок ажаап алыр дээш баш бурузун чап ажыдап, улуг күженишкени-биле амылдап турарлар.

«Номмуниче орук» колхозтун тараажылары чаа дүжүттү таразын ажаап алырын шалыпчы темп-биле чорудуп эгелзирер. Олар 840 гектарның таразын кестирген, 457 гектарның тавычазын бастырып алган. Ында гектардан ортуман дүжүт 8 центнер чокушуп турар.

«Ленинчи орук» совхоз 725 ганы кестирген, оон 203 ганы бастырып, чамдык участоктарынын таразын кестирбешан, тура бастырып алган. «Бүрен» совхоз 287 ганы кестирген, ону колдуун ажаап алган. Ында гектардан ортуман дүжүдү 12,2 центнер чидип турар.

Чаа чылдың дүжүдү чидирги чокна, шалыпчы ажаап алыр дээш районуну механизаторларынын ортузунга калбарган социалисттик чарышка бедни бүүдүрүчүлүг күш-ажыалын үлгер-чижэни «Тилелге» колхозта хоочун номбайер В. Барбадай, «Номмуниче орук» колхозта ССР-ниң Дээди Совединиң депутаты М. Ситинив болгаш өскелер-даа көргүзүп турар.

Ажаап алышыкында ажалдык темпиз болгаш күженишкенини хун келген тууду улам-на бедни турар. Тараажылар Совет Тыванын чокушуплар өвэр 30 чыл юбилейин төлөтпиг белек-биле утуур дээш дүжүт ажаап алышыкыны үлгер-лиг эртирерине чүткүп, бүгү-ле чүүлдерин нылып турар-лар.

Д. НЫЗЫЛ-ООЛ.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЭЛБЕК ЧЕМ ДЭЭШ

АЖЫЛ ОРГАНИЗАСТЫГ

«Чыраа-Бажы» совхозтун коллективни 1570 тонна сизген белекээр хуузалыгы. Ону өй-шаанда күөсүлөр, кемгир хоолдулуг үеде белекээр талазы-биле чамдык хемчеглерин ап чоруткан. Ажылдың графини баш бурунгар тургускан: онаалда планын совхозтун үш салбарлары, оон бригада, звено буруу алган, малчылар база онаалдылар.

Август 20-ге чедир 788 тонна сизген белекээр азы планынң дең кезин күөсүлденген. Чүгле сизген эвек, мал чеминге херектиг буюк-бүрү дээш, өске-даа чүүлдерин белекээринге база күөсүлгөй салып турар.

Хорум-Дар салбыры кукуруза ажырапче база кирген. Баштайгы неделялар түнелин бугулар алырга, 8 күнбай ич амык тонна поган масса ич салтаан. Ол шыада 150 гектар кукурузанын поган массаны гектарга онааштыр 51 центнер болуп турар.

М. ЧАМЬЯН.

СЕСЕРЛИГДЕ САРААТТАР

«Саян» совхозтун Сесерлиг салбыры бүгү күштү сизген ажилыне кирген. Чимит-Доржу Ангар-оолга удурткан ийн эвенолуп бригадалаан алырга, контора ажылдакчылары, школачылар база хаара туттулган. Чамдык хүнерде сууриун чогу база улажы бергилээр.

Бо хүнерде Сесерлиг ууун-

да 154 тонна сизген кезип сарааттаан. Шарын пресстээр ажылда трактористер Григорий Чымыа, Маамы Дамба оларын сизгендер мактан турар.

Баян-Колда эвенолуп ажылы база организастыг. Кестиргиледе 8 аты машиназы кирген, олар өрөлүг хүнерге чедир 160 гектарын кестирген. Школачылардан Волода Кара-оол, Юра Хууракай, Сергей Шагдыр ышкыш ажылдың хүн нормазын турарлугу ажык күөсүлү турарлары мактаары чантүг.

У. САРЫГ-ООЛ.

МАЛЧЫНАР — МУРМУНДА

Тес-Хемниң «Чодура» колхозунда хоюнун бир, малчынарының үш бригадалаан сизген ажилында хаара туттулган. Техниканы бүүдүрүчүлүг ажылаар, күш-ажыалды ийн организастаар талазы-биле хемчеглерин ап турар. Август 20-ге чедир 1030 тонна сизген сарааттаан.

Мал чени белекээринге калбарган социалисттик чарышка Соия Чикейге удурткан ийни хой бригадалаан мурунку олурурга. Колхоз ниитиз-биле шыады 283 хуу күөсүлүп турда, ол бригада онаалдыны 62,4 хуу чедирген. Ийни черин ланын 52,6 хуу хууестекен. Серен Шиниттиң үшүк хой бригадалаан элээн.

Д. ДИРЧИН.

ВОЛГОГРАД. Областын ажил-агыйлары күзүн чагар таразын тарып эгелзип, Олзе баштай-ла Камышинское район эвенол кирген. Бо чылды күзүн чагар таразын областын 1 милядон 650 муң гектар үшүлгө тарып журулат. Тараз шуду мурундалыгына ам-даа 300 муң гектар нежежир.

Тараажылар ажаап алышыкы-биле чергештир үренинер белекээрине үлүг күөсүлгөй салып турар. Урелини шүтүзү бири чергенин калдыр шүткөн. Кызыл-тастын «Краснодарская-39», «Миронская-Юбилейная», көк-таразын «Саратовская-4», арбайның «Донецкий» деп сорттары чаштырар.

НАЛЬЧИК. Кабардин-Балкар АССР-ниң Прохладненское районунун «Прималнинский» совхозунун Петр Голосиниңга удурткан эвенол агыс андарарына трактор агрегаттарының эң тууган дээш түнелин чедип алган. Алды механизаторлар «ДТ-75» деп ийт, «Т-74» бир тракторларга ийн элзег-биле ажылдаан, 23 ажал шыагыны дургузулду норма бугулар, 48,5 гектар агысты андар тургаш, 115,8 гектарын чарганыр. Ажылдың шынарын тергени эки деп хууест алган.

САРАНСК. Мордовияның шөлдеринде дүжүт ажаап турар комбайнлары сооптан тараз чаштырар агрегаттар база улаштыр шычеп чоруп турар. Ол автономнуп республиканың бүгү тараз шөлдүн үштүн бир кезин бооп турар күзүн чагар таразын тарып турары ол-дур. Ук чергенин байдалына таражир болгаш, ол культуралар чызык чагар таразын ийн-үш центнер хой дүжүттү берип турар. Ынчангаж бо чылды күзүн чагар таразын шөду улам калбарган—340 муң гектар болуп.

ИОШКАР-ОЛА. Мари АССР-ниң механизаторлары күзүн чагар таразын шалыпчы бугу-биле тарып турарлар. Волжское районун «Энековский» совхозунун трактористи Илья Семенов үш саяка-биле чыгыс-ла хүн дургузуна 35 гектар черге көк-таразын чаштырып четтигин турар. Оске-даа райондагы ийди шалыпчылар эвенол эвек.

Ол ажил-агыйла күзүн чагар культураларының элзеп хой сорттарын өстүрүп турар. Ынчалза-даа бедиз дүжүттү «Миронская-308»-ти болгаш «Харьковская-55»-ти колдалып тарып турар. Эң ийдеги «Миронская» хой чери элээр—бо чылды оон 38 муң гектарга тарып. Ол дээр, күзүн чагар культураларының шөлдүнү бешки кезээ-дур.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕЛЕГРАММАЛАР СОЛУШКАН

ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргаан И. В. Подгорный Индонезия Республикасына хаммаарыпче чорун чарлаанында бээр 29 чыл болганы-биле холбаштыр Индонезияның президентин генерал Сухартога байырыг телеграмманы чоруткан. Ийн чуртуну уаустарынын, делегейни дүшүрүлүг чорун чаврымадырларынын болгаш бүгү-ниитини тавычанын быжыгларынның эрге-ажыктырын бугулар Совет Эвенолде биле Индонезиянын аразына чагай харылдааларын хөгжүдери күзеп турарын телеграммалда илереткен.

Индонезия Республикасынын президентин дары телеграмманыңга байыр чедирген дээш ынычы сеткил-биле өөрпү четтиргени илереткен.

(СЭТА).

ШАХТЁРЛАР БАЙЫРЛАЛЫ

Москвага августун 23-те Шахтёрлар хүнүнүг тураскааткан байырыг хурал болган. Шахтёрлар, шыга тудуктулары, даг машина тудукчуларын ажылдакчылары, ортемденер, наймыскалдан хой-ниитиниң төлөкчелери Бүтүренин төп концерт салып чаа бергенер.

СЭКП ТБ-ның Политбюро составын хүндүтүп Президиумга үлүг өөрпү киришкени-биле сонган.

ССР-ниң хоуму-даш үлестирүүнүң министри Б. Ф. Братченко илеткеп кылган.

Хурал киржикчилери СЭКП Төп Комитетинге, ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуна болгаш ССР-ниң Министрлер Чөвүлелине байырыг чагааны хүлээп алганнар.

Ак-көк экраннарны-барыын районнарга

Кызылдың, оон чок-кызылдың суурларынын, а советтер — Тадым болгаш Каа-Хем районнарын чурттагычлыг черлеринин чогу буттарынын бажынаарына телевидиорларын ак-көк экраннарын кымын, республика төвүнден теледидиорларын хүтүр-ле соутуруга көөр арта-лыг болганын бээр элзеп хой тыа артын 1963 чылда республиканың наймыскалгы теледидиорлары төвүн ажылдагы кирип, ажылдагыч эгелзени — Тыванын культурун амыдырыныңга үлүг болушкун. Оон соонда — 1969 чылда — космода харылыза спутниктерин дамчытыр Москванын Төп телевидение дамчыдылганын хүтүр алган, афирме непертерди «Орбита» стациянын ажылдагы киргени база-ла үлүг болушкун. Устуңе айтылган дивектеринин чогуна телевизор кижи магадар чүү эвек бооп, аммыраалдын үзү-бес кезээ апарган.

Бистин солууну номчулчулары, өскө артык районнарга ак-көк экраннарын кажан кымын болурун бо-ла соутуугап айтырлар. Чокта чаа «Шынык» корреспондентия Тыва АССР-ниң харылызын бүүдүрүлүг-техниктиң эргелдиге баарга, анаа мынча деп дыктаган:

— Радиорелеит шүтүмнү тудары чүгте телевидение дамчыдылгыны эвек, харын телефон болгаш телеграф харылызын улам узандыр артык боор. Иччаарга чоңуң ражок соутуругу турары айтырым — телевизия дамчыдылгы база-ла эң чүгте чүү болуп. Бо чылдын февраль айда республиканың барын талакы районнарын хандыр ужурут, радиорелеит шүтүмнү туду эгелзип. Ол ажил Кызыл биле Шагаан-

Арыг хоорайнын аразында кылдан чоруп турар. Ол болза, бо тудуңду бирин элээр-дир. Иччаарга оон ийги элээр — Кызыл-Маалык сууга чедир шүтүмнү туду доозулган соонда барык барын талакы районнарын чурттагычлыг черлерин Кызылдан, чүгте Кызылдан эвек, харын-даа Москвадан дорт дамчыдылганын телевидение ак-көк экраннарын көөр артыгы болулар. Радиорелеит шүтүмнү туду кылдыр беш чылда—1977 чылда бүрүн доозулган турар. Республика наймыскал-биле Шагаан-Арыг аразынын шүтүмнү келер чылдын төңүзүнде ажылдагы кирген турар ужурут. Ол соруга-биле Улуг-Хем районун төвүңе бедни ийн чүс метр теле-суургаы туду тургузар болгаш анаа улаштыр күштүг дамчыдыкчы аппараттарын эитер. Анаа чедир дамчыдылгы кымынның 40 метр суургааны Элегес-Асында кымын турар.

Радиорелеит харылыза шүтүмнүн кол-ла туду Кызылда деп чүгтеалар херек. Ангы үеңч эи болбазын дөң ийни дериг-херек-селерин аппараттарынын ийн эитип, теледидиорни техниктиг шөду улам калбартып турар.

Бир-тээ, номчулчулар телевидение дамчыдылганын со-нуурган турар болганда, барынын талакы районнарын чурттагычлыг черлеринге телевидение афирин алыткан соонда, республиканың чөөн талакы районнарын хандырары — дараазынын чүгте айтырым апарып дынадыр база артык эвек. Барынын талакы районнарга оон муруну чарында — 1977 чылда чедир ак-көк экраннар чырып, чоңуң аммыдырыныга база бир үлүг чуртылганын кылдыр.

(Бистин корр.).

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Улуг-Хем районунун ажил-агыйларындан «Күш-ажыалдык хостуу» совхоз ниитинин малына чен белекээр багай эвек чорудуп турар. Ук ажил-агый сизген белекээриниң шалыпчы айыга илсекпейлг көр-көп турар. Серлиг-Дөң деп черде механизаторлар бригаданы СЭКП Улуг-Хем райкомунун болгаш райкуукомунун шилчир Кызыл туун ийн улаа чаал алган.

Серлиг-Дөң бригадалаан (бригадир Кечка-оол, Маадыр-оол) тарымал болгаш чайгаар үнгер черлерин сизген кестирип, ажаап ал турар. Мында совхозтун төп салбырынын база Чодура салбырынын ийн эвенолуп тургускан. Баштайгы үеде планнап турганы-биле алырга, маңаа үш звено ажылдаар ужурут турган. Ынчалза-даа машина-техника чедилешкенде чүгле ийн эвено ажилдап турар. Совхоз сизген кезил-деинге колдуулаа июль төңүзүнде кирген. Моон алгаш көөрге, ажылды организастаанында, машина-техниканы септеп белекээринде организаст чок байдаллар тургулаан-дыр.

Совхоз дирекциясы сизгендеринң ажыл-дарыныга таварымчалыг байдалды тургусканы чедилешкенде кол үдесини деп бол-дур. Бригада төвүнде сизгендер маймынарда чурттал турар, аш-чем хандырыл-ганы эки. База бир чугула чүү көсүк ага-

ташыа байдалы багай эвек. Агиткуудушту үндүрүп турар. Анда мурнакчыларын илеретип, ажылга организаст чок чоруктарын шүтүмчүлөп турар.

Бо бригаданың чедилешкенде ажылынын амылында совхоз ниитинин малына 2300 тонна мал чени белекээр планынның чартыны бо хүнерде күөсүлүп алган. Монгул-оол Байыр-оолга удурткан № 1 звено биле № 2 звено (Норбу Кара-оол) аразында чарыштыг, оон түнелин доктаамал үндүрүп турар. Ийн эвенолуп көргүзүп барым-ла деп, ийчала-даа № 2 звено чарыш-ка үш улаа тилекчи болган, тускай шөк-налды алган. Кайы-даа звенода мурнакчылар хой. Оларынң аразында сараатчылар Долгак Арачкай, Чамыан Кара-оол, Николай Сандак, Часкалбаа Монгалбын, сизген бөлдүрүчүлери Аратына Кызыл-оол, Александр Шивит, трактор-биле сизген кестиркичлери Виктор Оолак база Петр Сүктөр-оол оларын өөрүпте үлгердики эвено удуртукчулары мактаан.

Серлиг-дөңүлөр моон соңгаар-даа темпикни кошкатып ажылдаар сорулганит. Чамдыкта ажылче орай үнер, чарыштын түнелин хүн бүрүде үндүрерин саалады бээр ышкыш таварылгаларын чабыдары чугула.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: «Күш-ажыалдык хостуу» совхозтун Серлиг-Дөңде механизаторларын ийн эвенолуп мурнакчылар (солага тарадан): Чамыан Кара-оол, № 1 звенонун удуртукчуу Монгул-оол Байыр-оол, Шортан-оол Маадыр-оол болгаш № 2 звенонун удуртукчуу Норбу Кара-оол олар сизген кестирер черин дугуржун ап турарлар. А. СОДУНАМНЫҢ ФОТОУ.

ХУН БҮРҮНҮҢ КИЧЭЭНГЕЙИН МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ

Нызыл хоорай Совединиң элчеглиг сөси сессиязынга хоорай Совединиң чыгыргазында ажил-агыйларда мал ажылының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалашкан. Бо айтырыкта хаммаарышкан илеткеди хоорайкуукомунун даргазынын оралчызы А. С. Тонкарев ылган. Көдээ ажил-агый талазы-биле комиссиянын даргазы А. И. Ломзев, «Тере-Хөл» колхозтун даргазы Г. М. Санчаа, Сунпак көдээ Совединиң даргазы Б. Ч. Ондар, Чөбү көдээ Совединиң даргазы П. Ф. Мошкарев, СЭКП Кызыл хоорайкуунун бирги секретары В. Б. Добрымысов болгаш өске-даа эштер саная бергенер.

Хоорайның ажил-агыйлары бирги чартык чылда бүгү-ниитиниң социалисттик чарыкына киришпешан, чамдык дээр өртүрүлгелерин чедип алган. Мийиштыг база малды хөгжүдери планын 100,9 хой ажылын — 1122, күштү — 124,7 хуу күөсүткен. Чартык чыл планында ажык 552 центнер этти, 60 центнер дүктү, 500 муң кезек дагаа чургузганын саткан.

Ажил-агыйларда «Сунпак», «Кок-Тей» совхозтар өске ажил-агыйларга болзаарга, үштү бүдүрерин болгаш сала-рын көвүдеткен. Санал бергенер «Кара-Хаак» совхозтун, «Тере-Хөл» колхозтун адресинге хаммаарыштыр чидип шүтүм-

колхозка хой ажылын хөгжүдериң дугайында тускай доктаалды хүтүр алган. Ында айтылган соонда, 1968 чылдан 1972 чылга чедир «Тере-Хөл» колхоз хойнун баш санал өстүрерин — 9,7 хуу күөсүткөн. Дүк бүдүрерин 25 хуу элээр-жеткен. Төрүр чүс баш хойга онааштыр ортуман-биле 85 хураганын алган. «Кара-Хаак» оон-лаа күдү—64 хура-галы ап келген.

Ук доктаалды ол ажил-агыйлар удуртулга болдуруп, ийди айткыла хемчеглерин хажык чокка боттандырар ужурут турган. Ынчалза-даа бо айтырыг талазы-биле мынчага чедир кылды-да өскө-рилгелер болбазан. Бир баш хойга онааштыр колхоз 800 хойга дүктү киргалан. СЭКП Тыва обкомунун Х пленумунун хой ажылын хөгжүдөр

чугаалашкан. Колхозта дөңдү эртемниг ийн мал эччени бар. Оон агылда ортуман эртемниг беш эчки бар. Ынчалза-даа олар аараан малдарын экирти эмгезерине кол күөсүлгөй салбай келген. Олар аараан малдарын колдуулаа акылдап, үндүр ийин турган. Оларынң харымсылга чок, кошкак ажылдык шына-ла элзеп хой хой олуру хораз.

Малдын баш саналың өскөн, олуру херал турарынын бир чылдагалымы болза, мал чемчеглериниң чедилешкенде «Кара-Хаак» совхозтун 1973 чылда төрүн хураганарынын 90 хуузу ортуман хууу дөңдүлгөлдү болуп кыш ашкан. Мал чемчегери чедир кылдыр, абдыбир белекчи албай турарынн ужурулан 1973 чылда 1524, а бо чылдын 6 айында 1274 баш өлгөн. Өлү хой-

тарынык хаммаарынын ор-луна, хүн бүрүнүң түрмек айтырыгына хой үш-шакты чарыкта турарын депутаттар шүтүчүлүгүн. «Кок-Тей» совхозтун Сербияга хемде суугарылга системасын 1966 чылда-ла туду эгелзип. Ону туду-рынга хой тудуң ашса-хорегини чарыктаган. Ынчалза-даа бо хүнерге чедир мыла кан-дыр-даа арык-буу кылды-мак. Мында көдээ ажил-агый кылдан ол тудууга ажылдагы киригерине ам-даа чугула салгы салбайн турар.

Мал оларларын суггарыне киргезип салып, өске-даа бар арга-курааларынын мал ажылын хөгжүдериңге кылба-биле ажылаарынын чугула болуп турарын сессияга айт-кан.

Д. КОМБУ.

